

תוכן

2	ענייני תשעה באב והאבלות על החורבן.....	
2	אבלות תשעה באב בימינו	א.
4	יש על מה להתאבל	ב.
5	לדעת להתאבל	ג.
6	על מה אנו מתאבלים	ד.
11	צער השכינה - במסותרים תבכה נפשי מפני גוה	ה.
15	ציון שדה תחרש	ו.
16	מהותו של בית שני וחורבנו	ז.
17	מחקר תלמודי - האם ארון הברית גלה לבבל	ח.

ענייני תשעה באב והאבלות על החורבן

א. אבלות תשעה באב בימינו

יש אומרים שבזמננו אנשים רחוקים מאבלות החורבן, כבר אין רואים אנשים ונשים שבוכים בתשעה באב. אבל האמת היא שאנו כבר כל כך שבורים ורצוצים, עד שכבר התרגלנו לאבלות הזאת ולכן קשה לנו לחוש בזה ברגשות תוססים, אבל הדכדוך הפנימי שנובע מהמצב הירוד של עם ישראל בגלות, קיים בלבנו פנימה תמיד, והמשימה בימי האבל של עמנו היא לאפשר לתחושות האלו לחלחל החוצה.

חוסר הנחת התמידי, ההרגשה הבלתי פוסקת ש'זה לא זה', הן בגשמיות והן ברוחניות, זוהי תחושת החוסר הבסיסי של היהודי בגלות. לא טוב לנו, כי נעדרים מאתנו חומרי קיום בסיסיים, מה הוא עם ישראל בלי השראת השכינה, בלי בית המקדש. בלי קרבן תמיד לחם אשה לה' לריח ניחוח. ברור לנו מצבו הירוד של עם ישראל בין האומות, וזו כבר ידיעה המובנית בתודעה שלנו. אין לנו כל מחסור בהכרת שפל מצבנו, אלא שהתרגלנו לחיות עם הדכדוך התמידי הזה המעיק על לבנו. אלפיים השנה שחלפו לא עמעמו את המשבר ולא הקהו את המרירות החבויה, הם רק גרמו לנו לנהל את החיים בלוחי תמידי של התעוקה בלב.

כל ימות השנה הצער שלנו הוא על מצב הגלות ועל העדר בית המקדש, אבל בתשעה באב אנו חוזרים להלם הראשוני, למחזה הזוועה של שריפת בית אלוקינו. חוזרים לאותו רגע שלפניו היה לנו 'בית זבול מכון לשבתך עולמים', וכל זה ניטל מאתנו ונגדע בחרי אף. מוטלת עלינו החובה לא לאפשר להשלמה הנוראה הזאת לזרום בתוך חיינו.

הדרך שתגרום לאדם להתאבל על חורבן ירושלים היא על ידי שחושיו יתעוררו לחיים, אחרי אלפיים שנה כבר נעשינו מאובנים ואנו בחינת מת אינו מרגיש. בכדי להרגיש את המשמעות האיומה של שריפת בית המקדש עלינו להחיות את החושים היהודיים הרדומים. כל ימות השנה הכאב הזה עמום - אולי כדי שנוכל להמשיך לתפקד ולעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב - אבל בימים הללו אנו חוזרים למצב האמיתי שלנו, בלי הרדמה, ומבינים שבעצם עם ישראל בלי בית המקדש ובלי השראת השכינה הוא בעצם גוף שלבבו וראשו נחתכו ממנו, וכל חיותו היא בהחייאה מלאכותית זמנית הנמשכת מזה אלפיים שנה.

כדי להרגיש את הכאב הדרך היא דווקא מתוך עיסוק והבנה בצורתו התקינה של עם ישראל.

מסופר על אחד מגדולי תלמידי הבעש"ט שהגיע אליו יהודי שצרתו צרה, גנח היהודי מרוב כאב וצער ואף הצדיק הזדעזע עמו ודמעות טהורות גלשו מעיניו. איך אוכל לעמוד מול צער כזה כמו שלך, ייסוריך קורעים את לבי, אמר לו הצדיק. מקורבו של הצדיק ניסה להניאו מהתרגשות זו שלא תזיק לבריאותו וטען לפניו כי לא יוכל לעמוד בכך. יקירי, אמר לו הצדיק שחוח כולו, יודע אתה שככל שצערך של הלה נורא ואיום, אירע היום דבר חמור פי כמה לעם ישראל, אולי שכחת, אבל היום עם ישראל לא הקריב את קרבן התמיד, והסבל הוא ללא נשוא, לבי החלש הורגל לצערי במכאובים אלה, וכך אני יכול לשאת בצערן של ישראל.

ימי בין המצרים באים לטלטל אותנו, לא להרשות לנו להתרגל לגלות. כמו עשיר שהתהפך עליו הגלגל ונעשה לעני, ברבות הימים התרגל לעניותו ושכח את ימי הטובה, והנה הוא פוגש בידיד מאותם הימים והם מפליגים בזכרונות וחוזרים באחת אל התקופה המאושרת, דווקא בשעה זו שהוא מחיה בעיני רוחו את ימיו הטובים, הוא מתחיל להרגיש את הסבל של עניותו, מצבו חוזר להציק לו, והוא שוב שואף להחזיר עטרה ליושנה.

ב. יש על מה להתאבל

באבלות נכונה אין סתירה למצב רוח החיובי האנושי הבסיסי, אדם בריא בנפשו יודע מצד אחד לשמוח בכל הטוב שה' משפיע עלינו, החיים, האוויר, הבריאות, החושים, המשפחה, המזון, הפרנסה, הסביבה, הנוף, וכל מה שמהנה אותנו ומשמח את נפשנו. ולמעלה מזה המתנות הרוחניות שלהם זוכה רק יהודי, התורה, המצוות, קירבת ה'. על כל אלו אנו שמחים ומודים לה'. אבל בצד זה מלווה אותנו כל הזמן צל קודר, אנו בגלות, ולא צריך להיות מתבונן מעמיק כדי לחוש את זה היטב.

האסון הלאומי של עם ישראל שעובר עלינו מאז חורבן בית המקדש מקיף את כל הווייתנו. היו תקופות יותר קשות, עברו עלינו מסעות רצח וטבח, פרעות ושואה, אדם רציני שאינו שקוע רק בהווייתו העצמית של הרגע הנוכחי מתאבל ומצטער גם על המכלול כולו, כל עוד שאנו בגלות אנו בעצם חשופים לכל פגיעה האיומים, כל עוד שאין לנו את ההגנה האלוקית הצמודה כפי שהיה בבית המקדש, אנו בסכנה מחרידה של 'ועזבתים והיה לאכול'. היה לא תהיה. אבל גם אם כרגע אנו במנוחה יחסית יש מקום רב להצטער ולכאוב את המצב הכללי של הגלות, ולהיזכר בכל הטרגדיות שעברו על עמנו מאז תחילתה. כפי שאכן נהוג להזכיר בקינות מאורעות שונים של צרות שאירעו לאורך השנים. וכמו כן הנהיגו גדולי ישראל להוסיף קינות על השואה הנוראה.

אבל גם ברגע הנוכחי אנו במצב ירוד ושפל שיש הרבה מה לבכות עליו, אם רק נבין מה אנו צריכים להיות באמת. וזה לא רק רוחניות, זה מכלול החיים כולו, עם ישראל צריך להיות בפיסגת המעלה, שהעולם כולו מכבד אותו, ובפועל, כל העולם מבזה ומשמיץ את עם ישראל, שבתם וקימתם אני מנגינתם.

בכלל, ראו נא לאן הגענו, באיזה נושאים אנו צריכים להיאבק, מה מעסיק את העם ואת ההנהגה. אחת מן הקינות מיטיבה לתאר את המצב שלנו: אש תוקד בקרבי בהעלותי על לבי בצאתי ממצרים - קינים אעירה למען אזכירה בצאתי מירושלים - כפורת וארון ואבני זכרון בצאתי ממצרים - ואבני הקלע וכלי תבלע בצאתי מירושלים. - - לויים ואהרונים ושבעים זקנים בצאתי ממצרים - נוגשים ומונים ומוכרים וקונים בצאתי מירושלים. משה ירענו ואהרן ינחנו בצאתי ממצרים - נבוכדנצר ואנדריוס קיסר בצאתי מירושלים. - - עולה וזבחים ואשי ניחוחים בצאתי ממצרים - בחרב מדוקרים בני ציון היקרים בצאתי מירושלים.

לאמר, לא רק הצרות הם סיבה להתאבל, גם אם נזכה לאיזו תקופת רוגע יש מספיק סיבות לבכות. כאשר אנו חושבים כיצד אנו אומרים להיראות, תחת הנהגה אלוקית והשראת השכינה, ובמקום זאת אנו טרודים בנבוכדנצר ואנדריוס, שלפעמים קוראים לו אובאמה, או יוחנן פלסנר, לא שאנו משווים, אבל אנו רק מציינים את שפל המצב בו אנו עומדים, לעומת משה ירענו ואהרן ינחנו, שזה המצב הטבעי של העם הנבחר.

מרב צרות כבר שכחנו על מה להתאבל, לא מכבר קראנו על יהודי שבצוק מלחמת העולם התגלגל לסיביר ידע רעב וקור ושרד, חזר לפולין וראה את כל החורבן, עמד ובכה על משפחתו ועל קהילתו ועל עיירתו. אך עדיין קפוא היה. באחד הימים נתקל בספר המונח על חורבה עזובה, היתה זו מסכת גיטין, כמו מוכה חשמל הזדעזע בכל גופו, יבב בבכי תמרורים, שעות על גבי שעות, הוא היה בשעתו העילוי של השטיבל, במסכת גיטין הוא שלט היטב, כמה פשטלאך הוא חידש במסכת זו. וראו

נא לאן הגעתי הוא שכח בכלל שיש גמרא בעולם, במלחמת ההישרדות שלו הוא לא הספיק ללמוד כלום, והוא כבר אפילו לא זכר להתגעגע לגמרא, ברגע שהוא ראה את שורות הגמרא המוכרות, הכל חזר אליו כמו זרם פתאומי, לפתע הוא נזכר בהכל, ברבו הי"ד שנהרג על הגמרא. בחידושים המופלאים שחידש. הוא החל לבכות, הוא החל להרגיש כמו אדם חי, אוי כמה התגעגעתי אל הגמרא ואפילו לא ידעתי.

זה מה שקרה לכולנו עם חורבן בית המקדש, כבר שכחנו למה להתגעגע, מה זה נקרא עם ישראל, מה זה עבודת הקרבנות, מה זה בית המקדש.

השקט המדומה מטעה אותנו, מתחת לפני השטח אויבי עם ישראל אינם שוקטים לרגע. הצר הצורר האיראני מאיים השכם והערב האיום מרחף על עם ישראל כמו צל. כולם מבינים כמה רחמי שמים מדינת ישראל צריכה כדי להינצל מהאיום הזה, אם לא תפעל איראן תתחמש, ומי יודע לאן יתגלגלו הדברים ה' ירחם. מצד שני, אם תפעל מי יודע אם תצליח לנטרל את האיום, ולכמה זמן, ומה תהיה תגובת העולם. ומה אם רבבות הטיילים המטווחים לעבר ישראל מכיוון לבנון ועזה, האם יש לך גלות קשה מזו, כשצל ההשמדה ההמונית מרחף על יושבי הארץ ואין מושיע.

השנה כשנפתח את ספר הקינות העתיק שלנו נמצא את עצמנו מזדהים עם כל קטע. כל פסוק מזכיר לנו חוייה מצערת נוספת מהתקופה האחרונה. כל רודפיה השיגוה בין המצרים, היו צריה לראש, ידו פרש צר על כל מחמדיה, מלכה ושריה בגויים אין תורה. בלע כל ארמנותיה שחת מבצרי. בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש. כך נהגו גדולי ישראל בכל הדורות לבכות ולקונן בתשעה באב על הצרות ופטירת הצדיקים שאירעו בימיהם.

האיומה מכולם היא גזירת הגיוס אשר אינו מרפה מעל צווארינו, ומאיימת להחריב את בית המקדש המעט שנותר בימינו: 'הישיבה'. ארזי הלבנון אדירי התורה בעלי תריסין במשנה ובגמרא, הפעם לא מדובר בגזירה על הריגת גדולי התורה בגדלותם, אלא על גדיעת עתידם בעודם בפרח הנצתם, מאיימים 'להרוג' לנו את גדולי התורה של הדור הבא, ולא לתת להם את האפשרות להתפתח. היכל ה' נמצא בסכנה מוחשית והחורבן בוער לנגד עינינו.

ג. לדעת להתאבל

בקשר לחורבן בית המקדש יש כמה רגשות יש רגש של בקשה ותפילה, יש רגש של תקוה ונחמה ובטחון, אבל בתשעה באב עוסקים בחלק האבלות ותחושת המשבר האיום אשר פוקד אותנו. אפילו כאשר לומדים ירמיה בת"ב צריך לדלג על פסוקי הנחמה. ואין לערב בין הדברים, אכן כאשר מחדדים בזמן המתאים את תחושת המשבר, אז מרגישים אחר כך היטב את תחושת הנחמה במלואה, כאשר שייכים לדבר אז זוכה ורואה בבניינה, אבל ת"ב הוא זמן של אבילות וצער תהומי ויגון מר.

ואכן זו עבודה קשה ויש הרבה כאשר מתחילים לעסוק מיד גולשים אל הנחמה או התפילה, כי לכאורה מאד לא נעים להכנס למצב מר, אבל צריך לדעת לעמוד גם בזה, וכאשר מצליחים לעמוד גם בזה מרגישים עוד שלימות בנפש.

*

צריך לדעת לקבל סטירה בלחי ולדעת איך לקבל את זה, מצד אחד לא להתחמק ולהחליש את המכה, וגם לא להתעלם, וכל שכן שלא להתנגד ולהתחצף ולדחות. לא לומר לא נורא, אלא לחטוף זאת עם כל העוצמה, ולדעת שזה מגיע לי ולעמוד מול

זה כמו מבוגר. זה הנושא של פרק ג' באיכה, לכאורה הוא מתרחק מהנושא של ירושלים, אבל הוא מתאר כיצד צריך יהודי לקבל את הסטירה מהקב"ה, לבכות אבל לא לברוח, להמשיך לחיות אבל לא להתעלם. [ועוד נחזור לזה].

ד. על מה אנו מתאבלים

במצוה להתאבל על החורבן והגלות ישנו קושי בסיסי, מצד אחד שהדברים רחוקים לכאורה מאתנו. כל כך הרבה שנים השכיחו מאתנו את המצב האידיאלי של העם היהודי. ובאופן כללי הרי אנו יודעים כאן את הכלל שענייני רגש אי אפשר לבוא אליהם רק מכח שצריך להיות כן, אלא צריך להתעורר לדבר בעצמו. אולם ענייני המקדש והרוחניות צריך להיות בן עליה בכדי להרגיש, ושמעתי דרשנים שמעוררים לענייני הריחוק מהשכינה ושכינתא בגלותא אבל לדעתי זה רק מרחיק מהלב.

בליל תשעה באב לפני מספר שנים האזנתי לשיחה של יהודי חשוב, שעורר את הקהל להתבוננות בענייניו של יום. אותו דרשן רצה להגביה את המבט של ציבור השומעים אל הרעיון של גלות השכינה, אי לכך הוא פתח ואמר, רבותי, כסבורים הנכם שהגאולה תבוא בכדי לפתור לכם את הבעיות האישיות שלכם. נמאס לכם מהמשכנתא המכבידה, מהגמחי"ם, מהאוברדרפט המציק, מהפרנסה המצומקת והלא מספיקה. אתם חושבים שהמשיח ישלח לכם מכונת כביסה חדשה במקום זו שהתקלקלה, וירפא את הסבתא החולה. לא בשביל זה אנו צריכים את משיח צדקנו, הגאולה לא באה לסדר לנו את קשיי היום-יום. וכאן עבר הדרשן לדבר על גלות השכינה, על חורבן ירושלים של מעלה, ועל התוכן הרוחני הפנימי של משבר הגלות.

לימדתי זכות עליו, משום שכוונתו היתה לרומם את המושגים ולקרבתם אל הציבור, אך לדעתי הענייה הוא הרחיק את השומעים מתחושת החורבן והקשר האישי של כל אחד עם האבלות והצער. אי אפשר לנתק את המצב של עם ישראל בכל המובנים, ממצב החורבן, הן ברמת הפרט והן ברמת הכלל, הן ברוחניות והן בגשמיות. אמנם החורבן המהותי והנורא מכל מתרחש בעולמות העליונים, אך אין כל צורך ואף לא נכון לנתק זאת מהביטויים הכל כך בולטים של החורבן המלווים כל רגע מחיינו המרוטים.

אין אנו חיים בגן עדן כל כך נפלא, שצריך "לתרץ" שהגלות מתרחשת בעולמות נסתרים ורוחניים. אמנם יחסית לתקופות אחרות אנו חיים בשלווה מסויימת, בערבון מוגבל ביותר, אך עדיין רב הקושי והצער, יש לנו עדיין מספיק סיבות בגשמיות וברוחניות לצפות לישועה קרובה, אנו גדושים בשקי מרורים, איננו מסוגלים עוד רגע אחד לחיות בגלות האיומה הזאת. זוהי גם האמת, צריך לדעת שכל הבעיות שלנו נובעות מחורבן בית המקדש והגלות.

ומשל למה הדבר דומה לבן מלך שמחמת סיבה זרקו אביו מעל פניו, ובהיותו בלא שמירה תפסוהו אנשים ריקים והכוהו ונתנו אותו בבור ודחפו אותו בגסות על הרצפה עד שנתמלא פצע וחבורה, והוא מושפל מוכה ופצוע ורעב וממרר בבכי נורא, הנה בוכה הוא על כללות שפל מצבו, ובוודאי אם ישאלוהו על מה הוא בוכה יאמר על כל המצב שאביו זרקו, אולם ודאי שהפצעים והכאבים בפועל הם ביטוי לשפלות מצבו והכל נובע מזה, ועל ידי המכות הללו מיטיב להרגיש את מצבו הנורא.

ויש לדעת שאנו בוכים על החורבן הרי אין זה רק על הפרט של חורבן בית המקדש, וכבר האריך בזה מו"ר, שהאבלות הוא על כלל מצב הגלות והריחוק מאת פני ה', שהחורבן היה רק הביטוי העז ביותר של הדבר וזה היה הרגע של שיא המשבר שממנו כבר פסק מלהמתין שמא נחזור בתשובה אלא נגזרה גזירה, ומאז והלאה כבר חיים במצב החדש וזקוקים לעבור את כל התלאות עד שנזכה להגאל.

אבל כאשר רוצים לבא לידי הרגשה אישית באבלות, ראוי להתבונן בכל הפרטים המרכיבים את המצב הירוד הזה בעם ישראל.

*

יש לנו מפתח ורשימה מאד קרובה שכל אחד יודע אותה בעל פה הגם שאיננו משימים לב כל כך, והוא ברכות שמונה עשרה, שיש בה שמונה ברכות שהם ישירים על עניין הגלות, וגם יתר הברכות יש להם שייכות מיוחדת למצב הגלות והגאולה. וכאשר נתעמק בזה גם נדע פירוש בברכת שמונה עשרה וגם נדע מה חסר לנו בגלות ועל מה להצטער בתשעה באב.

וראשונה יש לנו את ברכת גואל ישראל. ויש כאן להבין עניין אחד שהרי כל הברכות של הגאולה העתידה, הם אחר ברכך עלינו, מתקע ואילך, ולמה דווקא גאולה הקדימו לפני רפאנו. אכן צריך לדעת שהסדר של שמונה עשרה הוא מה שיותר הכרחי קודם יותר, ותחילה פותחים בדעת ותשובה וסליחה שהם מפתחות ראשונים שנוכל לבקש דברים. ועתה מתחילים לבקש רפואה ופרנסה, ואחר כך מבקשים על הדברים הנוספים של קיבוץ גלויות וכו'.

אבל הבקשה של גאולה קודמת לכל דבר כי גאולה זה הצלה מהצרות של הגלות, ברכת גאולה למדים מהפסוק הגואל משחת חייכי. הסולח לכל העונות. גאולה זה משחת, גם באיכה אומרים גאלת חיי. זה החלק היותר קשה שבביטויי הגלות, הצרות המאיימות על חיינו השכם והערב. כל הצרות שאינם רחוקים מאתנו כלל, המלחמות והפיגועים ואנטישמיות בחו"ל, כל אחד יודע ומרגיש בבירור שזה מהגלות. ככה נראה גלות, אנו מופקרים בין האומות ואבינו מסתיר פניו, והגויים מכים והורגים ומשחיתים חיינו בשחת. ולכל אורך הגלות דם ישראל נשפך כמים, וכדאי להתבונן בזה הרבה בימים אלו, ומי שאינו יודע מותר לקרוא בתשעה באב על זה, שלא לדבר על השואה. אשר כל אחד יכול מהסיפורים שידועים לו קצת לדמיין לעצמו מה שאירע שם, ובקצת מחשבה יכול לבא לצער נורא ואיום עד בכי, ואכן בקינות מחר מזכירים הרבה מהמאורעות שהיו בגלות עשרה הרוגי מלכות גזירות תתנ"ו ושריפת התורה וכו'. וכן ראוי להתבונן וללמוד על המאורעות שאירעו בתשעה באב חורבן ביתר המפלה הנוראה שהיה אז לישראל וריבוי ההרוגים, וגירוש ספרד וגודל הצרות שפקדו אותם. והכל נובע ממצב הגלות שבתשעה באב אנו מתאבלים על זה. והדרך להתרגש מזה הוא להתבונן במחשבה שאני חלק מהעם, ויש לנו עם, להתחיל להביט במבט שהאני המורחב שלי אחר המשפחה הוא העם, (וזה אחד הסיבות שנחלש היום ההרגש כי היום חיים עם הפרט וגם בעולם כולו אין מעסיק כל כך המצב של האומה.) והעם שלי סבל כל כך הרבה והוכה כך והרגו וטבחו בו בלי חמלה.

זה הכל מהברכה הראשונה של גאל ישראל, ויש עוד הרבה להאריך בזה ועוד לא התחלנו לעסוק בשאר הדברים.

ויש לדעת שגם העניין של רפאנו וברך עלינו שייכים לחורבן, דאיתא בחז"ל שמחרב בית המקדש יש מחיצה של ברזל ואין התפילות עולות לאבינו שבשמים, וסיפר מו"ר שמשפחה אחת שאמם חלתה והתפללו בלב שלם וקרעו שמי שמים בתפילותיהם מעומקא דליבא והיו בטוחים שיוושעו. ואחר כך נפטרה והיה להם קצת משבר, ובאו לדבר עמו ובין הדברים

אמר להם שצריך לדעת שמאז החורבן יש חומת ברזל המעכבת את התפילות. כדאיתא בגמרא, ומפורש באיכה סכותה בענן לך מעבור תפילה.

אומרים בשם גדולי ישראל שבימינו הגלות מתבטאת בצרות הפרט, כי אכן צרות הפרט אף הן נובעות ממצב הגלות, כל עוד היינו עם אבינו מלכנו היינו מתפללים ונענים, ומאז גלינו מפני חטאינו, שוב שערי הרצון נעולים בפנינו, פעמים נענים ופעמים צריך לחזור ולהתפלל שוב ושוב עד שייענו מן השמים. 'מחיצה של ברזל', כך מתבטאים חז"ל בביטוי מחריד על הריחוק שנוצר בינינו לבין אבינו שבשמים מאז החורבן.

ובעניין של פרנסה בפרט מבואר בחז"ל הרבה מאד שאין הברכה שרויה מאז שחרב בית המקדש ואין הגשמים באים מאוצר טוב. והוא פסוק בחגי שאמר להם שכל זמן שאין בונים את בית המקדש "המשתכר משתכר אל צרור נקוב", שזו הבעיה של דורינו שכל מה שמרוויחים נעלם ואין מצליחים לעקוב אחר ההוצאות, כמו שמכניסים לשק עם נקב, וכל זה משום שאין ברכה שרויה בממון. כי אין בית המקדש.

וכן, אפילו האוברדרפט מחכה למשיח, המצב הכלכלי של עם ישראל אינו תהליך טבעי "מאקרו כלכלי" שמתנהל באולמות בורסה או במסדרונות האוצר. פרנסתם של יהודים מושגת מלמעלה ומוקצבת מראש השנה, ואינה תלויה כי אם במידת השראת השכינה ושפע ברכתה עליהם.

כאשר היה בית המקדש קיים, כל מין ממיני הקרבנות שהוקרב השפיע את ברכתו על כל המין, כאשר הביאו מנחות מן החטים התברך כל מין החטים בעולם, וכך הלאה. הדברים מפורשים בחז"ל במקומות רבים, ואין זו המסגרת לצטט אותם, הגשמים מתברכים מבית המקדש, הנה לכם תוצאה של הגלות בימים אלו ממש, אם היינו זוכים לא היינו מגיעים ל"מס הבצורת".

אנשים עובדים קשה כל החודש, ונוכחים לראות שכל משכורתם מתאדה מבלי להבין להיכן. האם גם זה קשור לחורבן בית המקדש, בפירוש כן. הפסוק בנביא חגי מגדיר זאת בהגדרה שמציירת באופן מוחשי את מצב חשבון הבנק שלנו. הנביא מוכיח את עם ישראל מדוע הם מתעצלים בבניין הבית השני, והוא מונה את התוצאות של העדר בית המקדש בישראל: זרעתם הרבה והבא מעט, אכול ואין לשבעה, וכך הלאה עד - 'והמשתכר משתכר אל צרור נקוב'. כלומר מרוויחים ומשתכרים אך הכל נבלע כמו אל צרור נקוב, מכניסים כסף מכל הכיוונים, ואין יודעים לאן הוא נעלם. זוהי תוצאה של העדר ברכה בכסף, כשאין בית המקדש הברכה אינה שרויה במעשינו, וכך אנו חיים במרדף ובלחץ כלכלי מעיק ובלתי נגמר, והכל באשמת הגלות וחורבן ירושלים.

דווקא כן חשוב לדעת שהגלות מחשיכה את חיינו גם בגשמיות, כך נחוש אותה יותר, ונתאבל עליה, נבכה על החורבן האישי וכל הצרות הקטנות והגדולות, ואז נדע להתבונן כיצד כל זאת נובע מגלות השכינה ומירושלים של מעלה שמצפה לגואלה.

ואחר כך הברכה של תקע בשופר זה אחת הצרות המרכזיות של הגלות שעם ישראל מפוזר בכל העולם, ואינו יכול לחיות את חיי האומה ביעודיו הגדולים. ובדבר זה אכן היה בדור האחרון כבר התפתחות גדולה של התחלה ויותר מהתחלה של קיבוץ גלויות, אבל עלינו לזכור שעדיין רוב העם מפוזר ורבים מתבוללים ונאבדים מהאומה. שזה צער רב וכאב גדול.

והנה יש בזה שלש חלקים לירידה במצב העם, א', שאנו מפוזרים וגרים בארצות נכר וממילא משועבדים תחת האומות ואין לנו חירות ועצמאות (וממילא זה גם סיבה לחולשה ורדיפות). ב', שאיננו יחד, שנוסף על הנועם והידידות שבדבר שחיים רק

עם אנשים באותו מהלך חיים ומחשבה, הרי יש בזה עניין מהותי, בשל העדר הקיבוץ יחדיו איננו יכולים ליצור צביון של ממלכה יהודית שהוא אחד מחלקי הצורה שלנו שגם חיי הציבור של העם הוא לפי ערכי התרבות שלנו שהיא התורה. וזה הפשטות של "מלכה ושריה בגויים אין תורה". ג', שאין אנו בארצינו הקדושה, אשר ניתנה לנו מאת ה' ויש בה שפע קודש ושפע השגחה וברכה. ועל זה אנו אומרים בברכה זו שלש עניינים, תקע בשופר גדול לחירותינו על העצמאות, ושא נס לקבץ גלויותינו על הקיבוץ שנהיה יחדיו. וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו זה מצד מעלת ארץ ישראל.

אחת הסיבות לאדישות וחוסר ההתחברות של רבים לאבלות על החורבן ועל הגלות, נובעת מכך שאבדה תחושת השייכות לכלל, אצל רבים המושג 'עם ישראל' הוא דבר השייך לעבר. אינם יודעים ש'יהודי' מלבד היותו יצירה מרוממת כיחיד בפני עצמו, הוא גם חלק ממבנה כללי וגוף אחד גדול שנקרא 'עם ישראל'. בית המקדש והשראת השכינה קיבוץ העם הם מושגים ששייכים לכלל ישראל, כדי להרגיש את הכאב על חסרונם צריך לחיות עם התחושה של גוף אחד, של עם ישראל. היא הנותנת, הגלות עצמה היא שפוררה את הדבק של העם והפכה אותם ליחידים.

זו בעצמה משמעות הגלות – פיזור ופירוד בין האומות, למרבית הצער הפיזור והפירוד לא נותרו במציאות החומרית בלבד, אלא אף פגעו במידת מה בתחושת היחד והאחדות הכלל ישראלית. שנאת חנם פוררה את העם מבפנים וגרמה לחורבן ולגלות, אולם הגלות רק הגבירה את הניכור ואת הריחוק בין חלקי העם.

נכון שאחרי הכל נותרה מידה רבה של קשר בין יהודים בכל המקומות, ולכל יהודי כואב הלב על צערם של יהודים אחרים, אולם תחושת כלל ישראל נחלשה במידה רבה. אפילו עובד ה' וכן עליה נלבב, שאיפתו הרוחנית מתרכזת בדרך כלל מסביב למדרגתו האישית, שהוא יתקרב אל השי"ת, שהוא יהיה יותר נעלה ותלמיד חכם. קשה היום להמריץ לעבודת ה' עם נימוק שעם ישראל יהיה יותר מרומם וקרוב אל ה'. אין פלא איפוא כי התפילות לקיבוץ גלויות, להשבת השופטים, לבניין ירושלים ולגאולה השלימה, מצויות יותר בסידור מאשר בלב.

[התוכחה מצד ה' היא בדרך כלל לציבור, והאדם הפרטי חושב לעצמו, אכן כן אני גם כן מסכים שיש תביעה מן הציבור, אבל מה אני יכול לעשות כנגד כל הציבור. אבל נראה שאין די שהאדם עצמו יתעסק בחלק הפרטי שלו, אלא הוא צריך לתבוע מהציבור להשתפר, ולהוכיח את חבריו, ואמנם אין נח הדבר לאדם להיות מן המוכיחים, ובחז"ל יש בכמה מקומות שנענשו משום שלא הוכיחו את דורם.]

ונראה שגם מי שאין בכוחו להוכיח את הציבור, אבל הוא צריך להעמיד את עצמו בציבור בצד אלו שבעד התביעה, אבל המציאות היא שכיון שאין האדם רוצה להראות עצמו כצדיק על כן הוא מראה עצמו כנייטרלי או אדיש, והשליליים שהם מטבעם בעלי הטון מרגישים שיש להם את הרוב. ולכן התביעה היא על הכלל, זאת אומרת שיש לכל אחד עמידה פרטית ועמידה כשהוא חלק מהכלל, והכלל נשפט לפי איך שהיחידים מעמידים עצמם כחלק מן הכלל.]

לאחר מכן אנו מגיעים ל'השיבה שופטינו', שזה נראה איזה מעלה ו'לוקסוס', אבל האמת שזה הא' ב' מיד אחרי קיבוץ גלויות זה הדבר הכי נחוץ. כי היום אנו עומדים במצב דומה, מה ערך יש לקיבוץ גלויות אם הרשעים שולטים ואין הנהגה של שופטי הצדק, והכל מלא עוול ורשע. זה הא' של קיום העם במצבו הנכון שהעם מתנהל בהנהגה ישרה של משפט ומזה בא גם שני הברכות הבאות שיש השפלה לרשעים ומעלה לצדיקים שהם גם כן משברים גדולים של מצב הגלות שהרשעים עולים לראש ובפרט המלשינים והמינים שעוזרים לגויים להלחם בנו, ולעומת זאת הצדיקים מושפלים שזה דבר נוסף שמכאיב את לבו של כל יהודי ישר.

ואחר כל זאת אנו מבקשים על חזרת הקב"ה לירושלים, שעיר הבירה תבנה ותהיה בירת ממלכת העם היהודי ובית המקדש במרכזה וממנה מולך עלינו ה', ומנהיג אותנו. זה משבר קשה שעליו אנו מרבים לעסוק באיכה, עיר הבירה שלנו, בית המקדש מושפל וחרב. היום העיר בנויה, אבל העיקר חסר, אין בית המקדש, החרבה ממעונותיה, המעון הזה. הבית הגדול והקדוש ואם זה חסר אז אין כלום. ובאמת זה דבר מופלא שבתקופה המודרנית ימנע מעם לממש את חלומו בארצו, להקריב קרבנות במקדשו העתיק. אבל כאן נתהווה מציאות מופלאה שהערכים נתקשרו למקום, באופן אמיץ של דת ואמונה ואין מניחים את ישראל לעשות הפעולה הקטנה ביותר ועל הדבר הקטן ביותר מיד יזעיקו את כל העולם המוסלמי. ולמרות כל הצלחות ונצחונות הציונים אין להם כח לעשות מאומה בהר הבית, הרי זה אות כי יד ה' היתה זאת אשר עדיין לא זכינו לבניין בית המקדש עד שיבא ויגאלנו.

גם חורבן בית המקדש אינו רק העדר אורו הרוחני, באופן מפליא אנו משוללים מהזכות לבנות אותו גם בעצים ואבנים. קשה להאמין שבמאה העשרים ואחד תהיה קיימת בעיה כזאת, ובל נשכח שהיהודים כבר שולטים בירושלים וכבשו אותה, העיר ירושלים אמנם בנויה לתלפיות, ואוכלוסיה עברו מזמן את מספרם של יוצאי מצרים, ובכל זאת אחיזת המוסלמים העולמית בהר הבית אינה מאפשרת אפילו ביצוע השתחוויה אחת בבית תפארת עוזינו מחמד עינינו. אפילו אם לא היתה בעיה של טומאה לא היינו יכולים להעלות על הדעת לבנות או להזיז משהו במתחם בית ה', מאימת העולם האיסלאמי והמערכי.

זוהי תופעה פלאית המוכיחה את יד ההשגחה העליונה, בכל ארץ ישראל היהודים שולטים ועושים ככל אוות נפשם. רק באותם חמש מאות מטרים רבועים של הר הבית, החליטו הערבים שהמקום מקודש להם ומונעים מאתנו כל גישה לאתר. יש בכך גילוי שמיימי המורה כי כל עוד איננו זכאים לגאולת עולמים בגזירת עליון, לא תהיה לנו האפשרות לבנות את בית המקדש.

ואחר כך עוד משבר, מלכות בית דוד. כידוע מה שמבאר בזה מו"ר שמלכי בית דוד הם שליחי ה' למלוך על ישראל בשמו, ולכן יש ישיבה בעזרה למלכי בית דוד, ככתוב 'וישב שלמה על כסא ה' למלך', והרי זה משבר עצום, שחסר לנו דבר כל כך מהותי בצורת העם. ויש גם להתבונן בהשפלה שהשפיל נבוכדנצר את משפחת בית דוד עיין במדרשים, עלי טפי מלכיה בני דוד גביריה.

עוד ברכה חשובה על ירושלים היא רצה, כאן נוסף עוד חלק שהוא העיקר, העבודה, השכינה נמצאת בירושלים הן בשביל למלוך ולהנהיג את ישראל וגם בכדי לקבל את העבודה.

והמשבר הוא מכיון שאין העבודה רצויה לפנינו על כן חרב המקדש, ואין האומות מניחים אותנו להקריב קרבן. וכעניין רחב"ד, וכעניין גשמים בסוכה. שבעניין העבודה כאשר אינה רצויה יש הפרעות ואין מניחים מן השמים לעשותה, נוסף על הבעיה של טומאה והעדר התכלת וכו'. ועיין בחגיגה רבי יוחנן כי מטי להאי קרא הוי בכי, עבד שרבו מצפה לאכול על שלחנו. לחשוב מעט מה הפסדנו

ויש עוד חלקים שאין על זה ברכה בשמו"ע, כמו השפלות והביזוי של עם ישראל, ושברת את גאון עוזכם, גדע בחרי אף כל קרן ישראל. והמשבר של הדורות האחרונים של החילוניות. וההתבוללות.

אם נתבונן היכן היינו ומה יעודנו והיכן אנו היום. כמעט שלא נוכל להכיל את הכאב האיום הזה.

ה. צער השכינה - במסותרים תבכה נפשי מפני גוה

חשוב להקדים, שהעיסוק במאמרים עמוקים בענייני אבלות החורבן, עלול ליצור רושם מוטעה. שכן מאחר שברובד של החיים הפשוטים מתקשים בימינו לחוש את מהות הגלות והחורבן, אזי כאשר עוסקים בענייני עומק ופנימיות לבאר זאת, עלולה להתקבע המחשבה שרק במהלכים העמוקים, אי שם בעולמות המחשבה והקבלה מתקיים החורבן. ועולם המחשבה הוא הפתרון והתחליף להעדר ההבנה המוחשית והחווייה האישית בהוויית החורבן.

וחשוב לומר שלא היא, כי בכל דבר ישנו את הרובד הבסיסי, וגם הגלות והחורבן קיימים ברובד הפשוט, הן במצבו של עם ישראל, שרחוק מאד ממה שצריך להיות, ובעיקר בצרות הפרט, שמציאות החיים בארץ ישראל נעדרת ישוב דעת, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (חגי א, ו) שכל זה נובע מהעדר הברכה הבא ממקור השכינה, והלחץ זה הדחק מביא למצב של שכורת ולא מיין, כל אחד לפום דרגה דיליה.

וכמובן בעניין של השראת השכינה בבית המקדש, שמלבד העדר רוב המצוות והקרבנות וצורת קיום העם הנכונה, יש לזה משמעות יומיומית פשוטה, כמו קבלת העבודה וקבלת התפילה שחסר לנו ביותר, וכן הרמת קרן הצדיקים והשפלת הרשעים, שלצערנו רואים דרך רשעים צלחה.

וכל עוד שאין האדם חש בחורבן של צורת המציאות האלוקית הנכונה, עליו לבקש את הדרכים כן להגיע להרגשה זו, או לפחות להבין שכך צריך להרגיש. וכל זה ראוי למאמר מיוחד.

ברמה היותר עמוקה והפנימית של הדברים, אנו באים לעסוק רק כקומה שניה, כאשר כבר מכירים בכאב הקיים של המציאות השבורה.

אחר שימת הדברים במקומם, רשאים אנו לגשת לעצמם של דברים.

בגמרא (חגיגה ה.) – **'במסותרים תבכה נפשי מפני גוה'**, אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב, מקום יש לו להקדוש ברוך הוא ומסותרים שמו, מאי מפני גוה, אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם, ונתנה לעובדי כוכבים, רב שמואל בר נחמני אמר מפני גאוותה של מלכות שמים. ומי איכא בכיה קמיה הקדוש ברוך הוא, והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו, **לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי**, ובבתי בראי לא, והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק, שאני חרבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון'

וברש"י - בבתי גואי – איכא (בכיה), דכתיב במסותרים. הכי גרסינן ובבתי בראי ליכא - והכתיב ויקרא וכל קריאה השמעת קול היא.

הרי מבואר שבבתיים הפנימיים יש בכיה, ובבתיים החיצוניים עוז וחדווה במקומו. אמנם יש מפרשים [רבינו חננאל והרידב"ז והר" טודרוס הלוי] שגרסו להיפך, אבל רש"י גרס כך וכן הרמ"ק בפרדס מכריע שזו הגירסא הנכונה.

וזה עצמו מה שבאה המימרא לומר 'מקום יש לו להקב"ה ומסותרים שמו', כלומר שיש להקב"ה מקום פנימי ונסתר ביותר עד שהוא נקרא 'מסותרים', ושם הוא בוכה.

אולם לכאורה הדבר צריך ביאור שדווקא בפנימיות יש בכיה, ובחיצוניות יש עוז וחדווה במקומו. שהרי תמיד התגברות הדינים הוא בחיצוניות, ובפנימיות יש רחמים.

והביאור הוא, שאכן דווקא במבט הפנימי יש בכיה, והבכיה אינה מורה על דינים, אלא אדרבה, הבכיה מורה על עוצם הקשר והרצון והדביקות של קוב"ה בישראל, השתוקקות מלעילא לייחוד קוב"ה ושכינתיה. ודביקות זו נוגעת בבתי גוואי הפנימיים של הקב"ה. [וזה קשור לסוד הגדול, תפילין דמרי עלמא, מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, עד לקוצו של יו"ד שעלתה במחשבה], כלומר שאדרבה, דווקא בפנימיות יש את האהבה הגדולה והרצון העליון, שחסרון בה גורמת בכיה ומשבר. ואילו מחוצה למסתרים, נוהגת מלכות ה' בתפארתה, ואין החורבן גורם לחסרון וערעור מוסדי הנהגת עוזו יתברך.

והנה כלל הנידון כאן הוא על מקומו של ה', שבו יש את החלוקה של 'בתי בראי' ו'בתי גוואי'. כי גם ה'בתי בראי' הם מקומו של הקב"ה, וכמו שפירשוהו בגמרא על הפסוק 'עוז וחדווה במקומו', שמוסב על 'בתי בראי', אלא שהם צורת מקומו של הקב"ה מצד המבט החיצוני המופנה אל פניית הנבראים¹. ומצד המבט החיצוני צריך להתבטא הנהגה ש'במקומו' יש עוז וחדווה בכל מצב, ומצב הגלות הוא רק למושפעים, אבל המלך עצמו הוא תקיף ומושל ואין בו כל חסרון.

ולכן ה'עוז וחדווה במקומו', שמבטא מצב חיצוני של גבורות ותקיפות, שכביכול אין נוגע למלך המשפיע מצב המושפעים, וכאילו גם בעת החורבן עולם כמנהגו נוהג, ואין הכאב על החורבן משפיע על צורת ההנהגה.

אולם באמת יש עניין פנימי וסודי שהרצון העליון שכן יהיה עולם, ולעולם יש תכלית להיות שלימות של משפיע ומקבל שמשלבים באחדות להוות את התיקון השלם. ומצד הפנימיות² הזאת יש בכיה על גאוותן של ישראל ועל מלכות שמים. וזו בכיה נוראה בעומק העניינים על המשבר של המציאות, כל מציאות הרע והחטא השולט בעולם, אשר גרמו את חטא עה"ד וחטא העגל, וחטא המרגלים, ובסופו של דבר לחורבן בית המקדש. זה לא החזיק מעמד כי העולם עדיין צריך תיקון, והמציאות בפנימיות מלאה בכיה.

כלומר שיש שני מבטים על העניין, מבט אחד מצד עצמותו של המשפיע, והנה למשפיע אין חסר מאומה, שהרי הוא המשפיע. וזה המבט שהנברא מסתכל על 'במקומו' הוא רואה את ב'בתי בראי', עוז וחדווה במקומו.

אמנם יש מבט יותר כללי, אחדותי, חובק כל, סודי ופנימי, שרואה את מכלול התמונה של המשפיע יחד עם המקבל, שאז יש דבר שלם של משפיע ומקבל. ומצד מבט זה חל פגם ובכיה כשיש חסרון במקבל. וזה המבט של 'בתי גוואי', במסתרים תבכה נפשי מפני גווה - גאוותן של ישראל שניטלה מהם - גאוותה של מלכות שמים.

*

ובאמת סוד עמוק זה יתגלה לאשורו רק בעולם הבא, עולמו של הקב"ה, עולם הייחוד השלם.

¹ . והנה רש"י מוכיח שהפסוק ויקרא ה' מוסב על בתי בראי משום שנאמר ויקרא 'וכל קריאה השמעת קול היא', ומכאן הוכיחו בגמרא שבזמן החורבן יש גם בבתי בראי בכי ומספד. הרי שהביטוי של בתי בראי שיש שם השמעת קול לחוץ.

² . זה מסביר מה שאמרו שירא שמים יהא מיצר ודואג על החורבן, ובגמרא מי חשיבא את לאתאבולי על ירושלים. כי האבלות על ירושלים שייכת למדריגה הפנימית של בתי גוואי ורק הצדיק הדבק בה' ושייך בעניין של בתי גוואי ראוי לו להתאבל בקביעות על ירושלים. אבל שאר בני אדם צריכים לחיות עם המבט של עוז וחדווה במקומו, ואין להם חלק בנסתרות. ורק בבין המצרים נאמר 'שאני חורבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכי'.

ובזה יבוארו דברי המדרש (פסיקתא רבתי פרשה ל) 'אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם לך ונחם את ירושלים שמא מקבלת תנחומים ממך, הלך אברהם ואמר קבלי ממני תנחומים אמרה לו היאך אקבל ממך תנחומים שעשיתני כהר, שנאמר בהר ה' יראה, אמר ליצחק לך ונחם לירושלים שמא מקבלת תנחומים וכו', אמר ליעקב לך ונחם לירושלים וכו', אמרה לו **היאך אקבל ממך תנחומים ששמתני כלא הייתי שנאמר אין זה כי אם בית אלוקים** (בראשית כח, יז) וכו' מיד שבו כולם ואמרו להקב"ה לא קבלה ממנו תנחומים שנאמר ענייה סוערה לא נוחמה, מיד אמר הקב"ה עלי לנחם את ירושלים'.

ולכאורה ייפלא שהרי יעקב אבינו הוא זה אשר הקים בית אלוקים, ובפשוטם של דברים הרי הביטוי 'אין זה כי אם', משמעותו באה לחזק את תוקף הדבר, כלומר שהדבר מוכרח הוא שהוא בית אלוקים. ומה הכוונה בכך שירושלים נתפסת על המילים של יעקב, 'ששמתני כלא הייתי'.

ונראה בסוד קשר הדרש לפשט, שכיון שאמר באופן זה של "אין זה כי אם", אף שזה ביטוי של יותר הכרח, אבל זה מוכיח שרק מצד ההכרח מקבל שהוא בית אלוקים, אבל באמת הדבר בעצמו הוא מופלא אצלו בחינת "היישב אלוקים את האדם על הארץ". אלא שמוכרח לקבל זאת כיון שראה כן עין בעין, ורק משום כן בהכרח ש"אין זה כי אם". ומכיון שאינו מבין זאת חסר בשלימות הנחמה של ירושלים.

וכאמור זה שורש החורבן, כי גרעין הפורענות חבוי בעצם מציאות העולם, שוברו בתוכו. העולם מעצם טבעו מנוגד להופעה האלוקית, במבט רגיל. המביא את הבכיה הפנימית על המשבר של המציאות, הרע והחטא השולטים בעולם.

אבל השלימות של הבניין שישראל מתנחמין בו הוא שהדבר הוא בשלימותו הסופית, שאכן כך הוא רצוי וראוי מלכתחילה שגם העוה"ז יש לו מקום להשראת השכינה. כי מלך ה' צבקות בירושלים. וזה שאמר הקב"ה עלי לנחם את ירושלים, 'אנכי אנכי הוא מנחמכם', כי רק ה' יודע את הסוד שהתיקון השלם הוא דווקא דירה בתחתונים.

ועיין בספר תורת המגיד (ליקוטים, בשם א"צ נא, ולקו"א כו) – 'הילכו שניים יחדיו כי אם נועדו – פירוש שלכאורה ייפלא, איך יישרה רוחניות האלוקית בגשם היותר עב. אך זה הוא מכח שנועדו יחדיו במחשבה קדומה המחיה את הכל. לכן יש ההתקשרות הזה. וזה 'לא ניכר שוע לפני דל', וזה יו"ד בראש ויו"ד בסוף כי יו"ד בתחילה קוץ וסופו קוץ להורות שסוף כל המעשים והיותר גשמי, הוא היה בתחילת המחשבה, ויש לו חיבור ואחדות גמורה עם ההתחלה והקדמות, ולכן אל"ף שהוא פלא נכתב יו"ד בראש ויו"ד בסוף, והקו באמצע המורה על המשכה שנמשך מקדמות לסוף כל המדריגות, ובסוף הוא תמונת יו"ד ג"כ כמו בראש המדריגה, וכו'. [עכ"ל].

כלומר שיש סוד עמוק של מחשבה קדומה, שסוף כל המעשים יהיה מתאחד עם הנשגב, והוא סוד הזיווג ובחינת רעיה של הבורא עם הבריא. נתאוה לעשות לו דירה בתחתונים, באתי לגני שהיה עיקרי בתחילה. ובחינת רעיה, משמעותו שיש מציאות של ישויות נפרדות שמתאחדות להיות אחד, וניתן לראות בהם שני מבטים, מבט אחד כגופים מוחלקין, ומבט אחד כישות אחת מאוחדת, ודווקא מחמת ההתחלקות רואים את עוצמת ההתאחדות.

וכל אחד מהצדדים יש בו את התשוקה להתאחדות, הנובע ממה שנטוע בו רעיון המציאות המאוחדת, והוא אמנם מתפקד כנפרד, אבל יש בו גם אופן של תפקוד כמאוחד.

הדברים מתקשרים לפרשת דברים: חז"ל ראו את שורש המשבר כבר בדור המדבר, כאשר בכו בכיה של חנם במעשה מרגלים, נגזרה עליהם בכיה לדורות.

(במדב"ר טז, כ) 'ועל אותו הדור אמר ישעיה (ישעיה יז) ביום נטעך תשגשגי ובבוקר זרעך תפריחי, ביום שאמר ליטע אתכם בארץ נעשיתם סיגים ובבוקר זרעך תפריחי עד שלא בא השרב פרחתם, נד קציר ביום נחלה, ביום שעברתי ליתן לכם נחלת אביכם נעשיתם קלון בעולם, וכאב אנוש זה הפורענות ששלחתם ירושה לדורות, שבכו בליל ט' באב ואמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם לפני אני אקבע לכם בכיה לדורות, ומן אותה שעה נגזרה על ביהמ"ק שתתחרב כדי שיגלו ישראל לבין האומות, שכו הוא אומר (תהלים קו) וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות, נשיאות יד כנגד נשיאות קול'.

מעשה המרגלים בפרשת דברים מופיע בצורה שונה מאד מהמסופר בפרשת שלח, והשינוי הגדול ביותר הוא מה שבפרשת שלח ה' ציווה על שילוח המרגלים, ובפרשת דברים בני ישראל באו לפני משה והציעו את שילוחם.

התשובה לכך היא ששני הדברים התקיימו במקביל, ה' אכן הוא שציווה למעשה לשלוח את המרגלים, במקביל בני ישראל הציעו לשלוחם. בפרשת שלח משה קיים את ציווי ה' ושלחם, המטרה שם היתה לחבב עליהם את מתנת הארץ, הטובה הארץ, השמנה היא אם רזה, להביא מפרי הארץ. התנהלותם בהמשך היתה המבחן לראות בשם מי הם פעלו, ובשליחות מי הם יצאו לדרכם.

בפרשת דברים משה מודיע להם כי התברר לו בדיעבד שהם כלל לא הלכו מחמת ציוויי של ה', הם הלכו בעקבות הצעתם של בני ישראל, אשר ביקשו לחפור את הארץ כמעשה מרגלים המכניס את כיבושה במלחמה, את הדרך אשר נלך בה ואת הערים אשר נבוא אליהן.

מהיכן נבע פער זה בהשקפת בני ישראל לעומת רצון ה', זה התברר באמירתם הנוראה: (דברים א, כז) 'ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו'.

כזה מבט מעוות על המציאות, מחריד, הדבר שמבטא יותר מכל את הידידות והאהבה שה' מעניק לבני ישראל, לתת להם את ארצו ונחלתו אשר רצה לשכון בה עמם, הם היו מסוגלים לראות כביטוי להיפך הגמור. אות הוא כי לא הבינו כלל את מהות הקשר שהקב"ה חפץ ליצור עם בני ישראל, ועל ידם עם הברואה בכלל.

חוסר אמון עמוק זה נובע מהעדר בשלות לרוממות העמידה כרעיה, משרשי השחיתות והזוהמה שהטיל הנחש, אולי השעבוד והעריצות במצרים השרישו בקרבם נבטים של חשדנות וספקנות במניעי האהבה, הכל אינטרסים ומגמות מניפולטיביות, אמרו המרגלים הציניקים. הדור הרע הזה לא יוכל לבוא אל הארץ, הדור הבא אשר 'לא ידעו היום טוב ורע', המה יבאו שמה, ולהם אתננה, והם יירשוה' (פסוק לט). הם אינם נגועים בזוהמת הנחש 'דעת טוב ורע'. הם מודעים למציאות האהבה, לא הכל אינטרסים, יש רומנטיקה בקשר האלוקי. אך הדור הזה כבר יצר קו שבר בקשר המרומם, וזה בהכרח הביא את הבכייה לדורות, עדיין יידרשו בירורים של גלויות אחר גלויות, עד לתיקון החטא הזה.

כל עוד שהסוד הזה לא הגיע לידי גילוי ומימוש אצל הנבראים, אשר יכירו בטבעיות של נוכחות האלוקים במציאות החומרית, אנו עומדים מול המציאות המשברית ושליטת הרע. וזוהי הבכיה במסתרים, מצד המבט החובק כל, המציאות האלוקית הפנימית, שבורה, אינה שלימה, אין חווייה אלוקית שלמה.

כאשר יתגלה ויתממש הסוד הזה, סוד הייחוד השלם, אז תבוא הגאולה, וירושלים תתנחם.

ו. ציון שדה תחרש

(מכות דף כד:): שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'] בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו.

וצריך ביאור מה פירוש "הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה", וכי רבי עקיבא היה מפקפק ח"ו בדברי הנביאים הנאמרים באמת.

אלא הפירוש הוא שכיון שרמז הכתוב לתלות נבואות אלו זו בזו, היינו שלא תבוא נבואת זכריה עד שלא תתקיים נבואת אוריה, והיינו שגאולתן השלימה של ישראל תוכל לבוא רק אחר שירדו לירידה התחתונה, וכדאיתא במדרש בכמה מקומות, כשירדו ישראל לירידה התחתונה מיד הן עולין.

ונראה בעיקר דברי רבי עקיבא, דבאמת נבואת אוריה נאמרה על חורבן בית ראשון, שנגיע למצב של ציון שדה תחרש. אלא שבאמת לא נתקיים דבר זה בחורבן בית ראשון, רק היו בתי ירושלים בחורבן כדכתיב חרבות ירושלים. ולכן הגאולה של בית שני לא היתה גאולה שלימה, כיון שעדיין לא ירדו לירידה התחתונה, וזה שאמר רבי עקיבא עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, שהרי נגאלו בבית שני ולא נתקיימה נבואתו של זכריה, שעניינה הוא שישבו זקנים וזקנות באריכות ימים וישבו בשלווה לאורך שנים רבות ומשענתם בידם מרוב ימים, ולא נתקיים הדבר בבית שני, שבעבור ארבע מאות ועשרים שנה שוב חרב.

ובאמת גם בתחילת חורבן בית שני לא אירע דבר נורא זה של ציון שדה תחרש. ורק בימי רבי עקיבא בימי חורבן ביתר, ציוה אנדריינוס שחיק טמא לחרוש את מקום בית המקדש, כדי לנקום בישראל ולגדע את קרנם. ואז בירידה איומה ונוראה זו, למראה המחזה המחריד בקדשי הקדשים, שחק רבי עקיבא את אותו שחוק נשגב, החשש שקינן בלבו כל השנים שמא עדיין לא אמרנו די לגלויותינו, שהרי חרב הבית ולא נחרשה ציון לשדה. הנה כבר נתקיים הדבר, ומעתה שהגענו לירידה התחתונה שוב אין הדרך פתוחה רק לגאולה השלימה, לנבואתו של זכריה, עוד ישבו זקנים וזקנות ומשענתם בידם מרוב ימים, וילדים וילדות משחקים ברחובותיה.

ואיתא בחז"ל שזה סיבת אריכות הגלות, כיון שאין הקב"ה רוצה שוב להגלותינו, לא יגאלנו אלא כשיתוקן הדבר בשלימות לגמרי, שלא יוסיף עוד להגלותנו.

*

והנה ברמב"ם כתב 'חמשה דברים אירעו בת"ב, וכו' ובאותו היום המועד לפורענות חרש טורנוסרופוס שהיה ממלכי אדום את ההיכל וכו'. וצריך להבין למה דווקא במאורע זה כתב הרמב"ם וביום זה המועד לפורענות וכו', ולא כתב כן בשאר המאורעות.

והביאור פשוט כי המאורע של נחרשה העיר אינו סיבה להיות מאורע בפני עצמו לגזור עליו תשעה באב לדורות, כמו שאר המאורעות שהיו מאורעות של חורבן. שהרי ההיכל כבר היה חרב רק שנוסף הגזירה לחרוש שהוא מאורע של עגמת נפש, אולם חשיבותו המיוחדת היא משום שאירע ביום זה שמיועד לפורענות, שעל כן נמנה בין המאורעות הללו.

אך באמת זה מוכיח שהוא אכן מאורע מכריע במאורעות החורבן, והטעם הוא משום שהוא שיא הירידה והשפלות שטשטשו לגמרי את מציאותו בית המקדש בעולם, כאילו לא היה מעולם. שזה היה הירידה התחתונה.

ז. מהותו של בית שני וחורבנו

כתיב באיכה "תם עוונך בת ציון לא יוסיף להגלותך". ותמוה שזה נאמר בחורבן בית ראשון, והנה שוב גלינו בחורבן בית שני. אכן בניין בית שני לא היה אלא גאולה קלה בתוך הגלות כמו שאמר עזרא ובעבדותינו ניתן לנו וכו'. ומצינו דעות בחז"ל שהתענו בתשעה באב בימי בית שני. ולא היו בבית שני חמשה דברים (יומא דף כא/ב) חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים. וגם בטלה נבואה, ורוב ימי בית שני היו מטולטלים במלחמות מבית ומחוץ ונתונים בשעבוד מלכיות.

אכן יש כמה עניינים שבית שני נחשב קצת התחלה ושורש לגאולה השלימה, דאיתא קדושה שניה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, וכבר אז היה החזרה של ירושה שניה. (נדה דף מו/ב) התניא בסדר עולם אשר ירשו אבותיך וירשתה, ירושה ראשונה ושניה יש להן, שלישית אין להן.

והוא הפסוק בפרשת נצבים, ושב וקבצך מכל העמים וגו' והביאך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך. וכל המשך הפסוקים שם מדבר בגאולה העתידה, ומל' ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך וכו' וכו'. רק שכח זה של ירושה שניה כבר השתמשו בו והתחילו אותו בבית שני.

ועל כל פנים, בית שני נחשב או כהמשך הגלות עצמה, או כהתחלה קצת של הגאולה השלימה, אבל אינו חזרה של בית ראשון שנחרב פעם שנית.

*

שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ גם עליך תעבר כוס וגו'. הקשה לי ידידי ר' אורי שליט"א שהרי חורבן בית ראשון היה על ידי הכשדים בני בבל, ולא בידי אדום.

אכן במזמור על נהרות בבל הרי מפורש שיושבים על נהרות בבל, ובכל זאת מבקש המשורר זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים ערו ערו עד היסוד. ובגיטין (נז:) אמרו מכאן שהראו לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני. ובמדרשי חז"ל איתא שהאדומיים הסיתו לבבלים לערות עד היסוד בה. והביא זה במצודות.

ובפשטות הוא משום שהבבלים אף שלחמו בישראל אינם השונאים שלהם האמיתיים, רק שבאותה שעה נלחמו עמהם. אבל עיקר הכאב של ישראל שהשונאים שלהם שמחים לאידם, ומסיתים לבבלים ערו עד היסוד. וזה גם הפירוש באיכה שאמנם החורבן היה על ידי הבבלים, אבל לא שמחו במפלת ישראל אלא שמחו בנצחונם, אבל ישראל רואים איך שאדום השונא הקבוע שלהם, שמחים לאידם וחוגגים במפלתם וששים ושמחים, ועל זה אומרים להם שישי ושמחי בת אדום, וכו' גם עליך תעבר כוס, וסופם יבוא. (שו"ר כן באבן עזרא על הפסוק בתהילים זכור ה' לבני אדום. וגם מציין לפסוק שבכאן שישי ושמחי בת אדום).

ח. מחקר תלמודי - האם ארון הברית גלה לבבל

עיין בסוגיא יומא נב: וג: שנחלקו תנאים אם הארון נגנז או גלה לבבל ומקורו בתוספתא מסכת סוטה (פרק יג - ב) שהובא שם בגמרא יומא - תניא משנגנז ארון ומי גנזו יאשיהו גנזו מה ראה שנגנזו ראה שכתוב יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך עמד וגנזו שנאמר ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל.

ובדף נג: - משנגנז לא קתני אלא משניטל תנן כמאן דאמר ארון גלה לבבל דתניא (הוא המשך התוספתא הנ"ל) רבי אליעזר אומר ארון גלה לבבל שנאמר ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה' רבי שמעון בן יוחאי אומר ארון גלה לבבל שנאמר לא יותר דבר אמר ה' אלו עשרת הדברות שבו רבי יהודה (בן לקיש) אומר ארון במקומו נגנז שנאמר ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה.

והנה עיין שם בהמשך הסוגיא (דף נד:): - אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה הוציאו לשוק ואמרו ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו מיד הזילום שנאמר כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה.

וכעין זה במדרש רבה איכה הקדמה פסקה ט -

רבי יצחק פתח (ירמיה נ"א) בושנו כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית ה' את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים שנאמר (איכה א') ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך נכנסו לבית קדשי הקדשים ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלים ואומרים לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עובדת עבודת כוכבים ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים הא כל אפיין שוין. [ועיין בתוס' מו"ק כז: ד"ה בכליכה שהביא דברי הערוך המביא מדרש זה (לגבי פירוש מילת כליבה), וכן מזכיר מקינות לתשעה באב שמביאים עניין זה].

ולכאורה עצם מימרא זו סותר להשיטות שהארון נגנז, והוא פלא שהאמורא ריש לקיש לא יתייחס לשיטות התנאים שהוזכרו לעיל בסוגיא.

אכן עיין ברש"י שם שכתב - הוציאו לשוק - קיפלו מן הכותל. ונראה כוונתו שאירי כאן בכרובים שעשה שלמה, ולא בכרובים שעל הארון. [וצריך לברר אם בבית ראשון היו גם הכרובים שעשה משה].

ועיין ברבינו בחיי ריש פרשת חוקת - והכרובים גלו עם שאר הכלים ולא מצינו בהם גניזה כי אם במנורה ובארון.

ולפי זה יתכן דאף שמעשה האויבים היה עם הכרובים שעשה משה, עכ"ז לא נגנז עם שאר הארון אלא נשאר בקודש הקדשים.

[ואפשר כי הכרובים הוא דבר בפני עצמו, שהארון הוא מקום הלוחות, אבל הכרובים הוא מושב שכינת אלוקי ישראל, שהוא יושב הכרובים. וגם אחר שנגנז הארון ונשארו הכרובים היה מקומם שם בקה"ק.